

Alexander Watson, *Ring of steel. Germany and Austria-Hungary at war, 1914-1918* (London: Penguin Books, 2015), 787 str.

Alexander Watson britanski je povjesničar, pisac i profesor povijesti na fakultetu Goldsmith Sveučilišta u Londonu. Godine 2005. doktorirao je povijest na Sveučilištu Oxford u Ujedinjenom Kraljevstvu. Bio je istraživač na Sveučilištu i Britanskoj akademiji, postdoktorand na Sveučilištu Cambridge, a od 2011. do 2013. radio je na Sveučilištu u Varšavi kao korisnik stipendije Marie Curie Intra-European Fellowshipa. Do sada je objavio dvije knjige, niz članaka, poglavlja u raznim edicijama i eseje.

Prsten od čelika njegova je posljednja knjiga, objavljena u listopadu 2014. na engleskom jeziku u Londonu, u izdanju Allen Lane Ltd. Company. Podijeljena je na trinaest poglavlja, sa zahvalama, uvodom, zaključkom, bilješkama, kraticama, bibliografijom i kazalom.

U uvodu (str. 1 – 6) autor ističe tri glavne teme knjige: prva je masovna mobilizacija i pristanak naroda na prvi “totalni rat XX. stoljeća” (86% cjelokupne muške populacije Njemačke i 78% Austro-Ugarske bilo je mobilizirano i sudjelovalo u ratnim operacijama tijekom tih četiriju godina), druga je radikalizacija stanovništva, porast nasilja i dugoročne posljedice, a treća raspad društva, socijalno-ekonomsko propadanje i osiromašenje uzrokovano ratom.

Prvo poglavlje (“Odluke za rat”, str. 7 – 52) opisuje odluke odgovornih ljudi i diplomatsku igru koja je prethodila objavi rata. Posebno ističe politiku njemačkoga kancelara Theobalda von Bethmann-Hollwega kao ključnu osobu za donošenje odluke i potporu Austro-Ugarskoj da napadne Srbiju u ljeto 1914. godine. Opisuje se i ruski odgovor na srpanjsku krizu: “Njemačka vojska, koja je smatrana poticateljem neprijateljstava, zapravo je reagirala na takvo tajno i neprijateljsko ponašanje ruske vojske!” Poglavlje završava opisom glavne dvojbe vojnih i političkih vođa Njemačke i Austro-Ugarske: hoće li Velika Britanija, kao prva svjetska supersila, ući u rat ili ne?

U drugom se poglavlju (“Mobiliziranje ljudi”, str. 53 – 103) govori o utjecaju tiska na austrougarsko i njemačko javno mišljenje koje je “prošlo kroz golemu emotivnu krizu” tijekom srpnja i početkom kolovoza 1914. godine. Nevjerojatna brzina mobilizacije (“Austrougarska je redovna vojska u tri tjedna povećana sa 450 000 na 1 687 000 vojnika, a Njemačka u samo dvanaest dana mobilizacije s 808 280 na 3 502 700 vojnika!”) izazvala je šok među građanima i nagovijestila veliki sukob. Posebno se analizira držanje vodećih krugova Austro-Ugarske Monarhije prema podanicima: opsesija neloyalnošću njihovih slavenskih podanika te arbitrarno i nasilno postupanje vlasti prema “sumnjivim podanicima” (prosvjed ugarskoga ministra-predsjednika Tisze caru i kralju Franji Josipu I. da će takvo ponašanje odvesti i “najlojalnije podanike u neprijateljski tabor”).

Autor je u trećem poglavlju (“Rat iluzija”, str. 104 – 159) s vojno-strateškoga aspekta analizirao ratni plan Centralnih sila. Kratko se opisuje tehničko-tehnološka dimenzija vojne opreme i pojedinih oružja. Isto tako, analizira se taktika i strategija njemačke vojske na zapadnom bojištu i austrougarske vojske na istočnom, odnos vojske prema civilnom stanovništvu te odstupanja od ratnoga plana u stvarnosti, koja su dovela do teškoga položaja obaju saveznika zbog shvaćanja da je brza pobjeda nemoguća. Autor

zaključuje da je gubitak ključnih područja za proizvodnju žita u Galiciji odmah na početku rata zapravo već tada odlučio o sudbini Monarhije.

Četvrto poglavlje (“Rat obrane”, str. 160 – 205) opisuje stanje u Istočnoj Pruskoj i Galiciji. S iznimkom grada Allensteina, okrutno postupanje ruske vojske prema njemačkom stanovništvu, masovno uništavanje imovine i pljačka (uništene su 3/5 malih gradova, 1/4 farmi i sela uz 100 000 uništenih zgrada, ukupno 1491 ubijeni civil) obilježili su ratne operacije na tom dijelu bojišta. Posebno opisuje rusku ratnu taktiku deportacije stanovništva (preko 800 000 prognanika) te progon i stradanja židovske populacije. Poglavlje završava opisom ruske okupacije Galicije, koja je uzrokovala nestašicu hrane i veliki broj prognanika, koji u metropolama Beču, Budimpešti i Pragu nisu dočekani srdačno, nego kao “neželjene izjelice”.

Peto poglavlje (“Okruženje”, str. 207 – 256) opisuje prijelaz s civilne na industrijsku proizvodnju radi potreba “totalnoga rata” te uvođenje novoga sustava mobilizacije uz iznimku kvalificirane radne snage, ratni napor civilnoga stanovništva u kampanji “Dao sam zlato za željezo”, sudjelovanje njemačkih i austrijskih školaraca u sakupljanju novca i nagovaranju starijih da mijenjaju zlatnike za novčanice, aktivno sudjelovanje žena i osnivanje udruga i zaklada za zbrinjavanje ratne siročadi i ostalih stradalnika. Poglavlje završava šokom za Austro-Ugarsku Monarhiju izazvanim talijanskim ulaskom u rat u svibnju 1915., kada je car i kralj Franjo Josip I. morao pozvati starije građane iz streljačkih društava da čuvaju 350 kilometara dugu granicu prema Italiji.

Šesto poglavlje (“Sigurnost za sva vremena”, str. 257 – 276) sa samo dva indikativna podnaslova – “Mitteleuropa” i “Istočne utopije” – opisuje njemačke ratne ciljeve i političke koncepte preustroja Europe. Jedan je plan sadržan u Memorandumu kancelara Bethmann-Hollwega još od 9. rujna 1914., a drugi je koncept europske ekonomske unije u kojem dominira Njemačka, koji su inicirali njemački industrijalci i poduprli mnogi članovi Reichstaga, a sastavio ga je u veoma popularnoj knjizi *Mitteleuropa* liberalni političar Friedrich Naumann. Dio “Istočne utopije” opisuje stanje u osvojenim zemljama na Baltiku i u Poljskoj te vojnu državu koju su utemeljili Erich von Ludendorff i Paul von Hindenburg.

Sedmo poglavlje (“Križa na bojišnici”, str. 277 – 329) opisuje prekretnicu u taktici ratovanja Centralnih sila, temeljenoj na iscrpljivanju neprijatelja da bi ga se prisililo na mirovne pregovore. Također se detaljno opisuje pojava masovne prostitucije, produbljivanje jaza između časničkoga kadra i običnih vojnika te sve češći neposluš i defetizam. Porazom habsburške vojske u ljetnoj ofenzivi ruskoga generala Brusilova 1916., neuspjelom njemačkom ofenzivom na Verdun i dubokom potresenošću njemačkih vojnika spoznajom o golemoj materijalnoj superiornosti Antante, demonstriranoj u bitci na rijeci Somme, svjedočenjima iz ratnih dnevnika njemačkih običnih vojnika i časnika, autor želi naglasiti poljuljani moral vojnika, koji su smatrali da jednostavno “rat više nije moguće dobiti”.

U osmom poglavlju (“Oskudica”, str. 330 – 374) autor se bavi općenito društvenom poviješću i životnim standardom stanovništva tijekom “repne zime 1916./1917.”, koju obilježavaju poskupljenje hrane šest puta u odnosu na predratne cijene, uz drastičan pad njezine kvalitete, 40-postotno sniženje plaća (u Austriji su tzv. bijeli ovratnici zarađivali manje od kvalificiranih radnika, što je izazvalo nemire i antagonizam), alternativne metode uzgoja hrane (vrtovi u gradskoj četvrti Prater u Beču), uvođenje

kartica za hranu i javnih kuhinja. Posebno kao žrtve oskudice ističe djecu: bila su 2-3 centimetra niža i 2-5 kilograma lakša od svojih vršnjaka prije rata. Opisuju se i pojave nepoznate njemačkom i austrougarskom društvu: prijevare, štrajkovi radnika, porast kriminala i nasilje, koje je kulminiralo ubojstvom austrijskoga ministra-predsjednika Stürgkha koje je počinio radikalni pacifist-socijalist Friedrich Adler 21. listopada 1916. u hotelskom restoranu u središtu Beča.

Deveto poglavlje ("Remobilizacija", str. 375 – 415) opisuje godine tzv. Treće visoke komande njemačke vojske od ljeta 1916. do kraja rata, koju su vodili Hindenburg i Ludendorff. Analizira se masovna pojava prisilnoga rada i svi njegovi učinci u okupiranim zemljama (2,5 milijuna stranih radnika radilo je u Njemačkoj, od toga milijun i pol zarobljenih vojnika). Pojava tako velikoga broja stranaca imala je dva negativna učinka: mnogo njemačkih žena koje su zatrudnjele i strah od ustanka (kulminacija u ljeto 1917., kada je Ministarstvo rata objavilo da engleski i francuski agenti pripremaju ustanak preko izvještaja o vremenskoj prognozi iz Švicarske!). No općenito, ističe autor, "eksploatatorska priroda okupatorskoga režima pomogla je Centralnim silama u opskrbi hranom, nadomjestivši oskudicu i poremećaj proizvodnje zbog velikoga broja poginulih".

Deseto poglavlje ("Podmornice", str. 416 – 449) počinje simboličnim naslovom "Najgora odluka rata". Navodi se Memorandum načelnika Glavnoga stožera Admiraliteta Henninga von Holtzendorffa od 22. prosinca 1916., kojim se zagovara neograničeni podmornički rat kojim bi se "Englesku prisililo na mir u roku od pet mjeseci". No britanski trostruki odgovor (pretvaranje pašnjaka u poljoprivredna zemljišta, zadržavanje neutralnih brodova dok im ne dođe zamjena u svojim lukama i uvođenje konvoja) uspješno je reducirao učinak nove njemačke taktike. Imajući "simpatije javnosti" i predstavljajući realnu nadu u brzi završetak sukoba, ističe se da su njemački podmorničari imali poseban status unutar vojske: većina su nositelji najviših vojnih odlikovanja, a rekorder po broju potopljenih tona (453.716), Lothar von Arnauld de la Perière, ne samo da je uživao slavu velikoga zrakoplovnog asa Von Richthofena nego je bio i zvijezda filma popularnog dugo nakon završetka rata. Autor zaključuje da je proglašenje "neograničenoga podmorničkog rata" 1. veljače 1917. stajalo Njemačko Carstvo pobjede u ratu.

Jedanaesto poglavlje ("Opasne ideje", str. 450 – 491) analizira dva nova ideološka pristupa konfliktu: ulazak Sjedinjenih Američkih Država u rat i idealistički pristup u programu predsjednika Wilsona, te revolucija u Rusiji i boljševizam. Kolika je to opasnost bila za Centralne sile pokazuje autor pismom cara Karla I. *Kaiseru*: "Borimo se protiv novoga neprijatelja, mnogo opasnijega od Antante, protiv međunarodne revolucije!" Isto tako, analizira se u kojem su opsegu nacionalne aspiracije mnogih naroda Austro-Ugarske Monarhije djelovale kao centrifugalne sile. U Njemačkoj, zbog tmurne slike svakodnevnoga života običnih građana (konzumacija samo 1100 kalorija dnevno u prosjeku), kampanja za neograničeni podmornički rat koji je obećavao brzu pobjedu ostvarila je golemi uspjeh: slogan "Pomognite nam u trijumfu, potpišite ratni zajam!" uspjela je postići jedini politički konsenzus među vodećim njemačkim političkim strankama za tzv. 6. ratni zajam.

Dvanaesto poglavlje ("Krušni mir", str. 492 – 513) bavi se razdobljem od primirja na istočnoj fronti 25. prosinca 1917. do ljeta 1918., obilježenim Brestlitovskim mirom

od 3. ožujka 1918. godine. Opisuje različite strategije i pristupe njemačkoga ministra vanjskih poslova i njegova austrougarskoga kolege Ottokara von Czernina. Upravo je Czerninova katastrofalna diplomacija, opterećena ključnim faktorom nedostatka hrane, uzrokovala završno otuđenje slavenskih naroda Monarhije od habsburške kuće, koje je kulminiralo raspadom višestoljetnih multietničkih zajednica u Galiciji, Češkoj i Moravskoj kroz nasilje i sukobe kršćana i židova (poseban primjer grada Krakova i Kazimierza). Autor spominje i demoraliziranost vojnika povratnika domovima kada su zatekli svoje obitelji u teškom stanju. Također se opisuje stanje u austrougarskoj vojsci, doduše reformiranoj i pod novim vodstvom, koja je bila bitno oslabljena oskudicom hrane i materijala, a čije vodstvo sada nije brinula nacionalna svijest vojnika nego opasne boljševičke ideje koje su donijeli iz Rusije (primjer Béle Kuna, koji će 1919. voditi revoluciju u Mađarskoj).

Završno, trinaesto poglavlje ("Kolaps", str. 514 – 556) započinje analizom vojnoga stanja na zapadnom bojištu 1918., opisom priprema i taktičkoga djelovanja njemačke proljetne ofenzive te uzrocima njezina neuspjeha. Opisuje se odjek prekretnice rata savezničkom protuofenzivom i završnim udarom, raspadom Solunske fronte, te kako su kriza morala pojačana savezničkom propagandom, glad, iscrpljenost i depresija (čak je glavni zapovjednik Ludendorff trebao liječnički tretman) zadale završni udarac vojskama Centralnih sila. Politička dezintegracija Austro-Ugarske Monarhije i revolucije u Njemačkoj završna su tema knjige. Za kraj je autor opisao same okolnosti primirja, koje je u ime Njemačke sa saveznicima potpisao zastupnik Stranke katoličkoga centra Matthias Erzberger (nekoliko godina poslije i sam je pao kao žrtva atentata radikalnih nacionalista zbog svojega čina).

Knjiga završava "Pogovorom" (str. 557 – 566), "Bilješkama" (str. 567 – 685), "Popisom kratica" (str. 686 – 687), "Bibliografijom" (str. 688 – 751) i "Kazalom pojmova" (str. 753 – 788). U "Pogovoru" autor ukratko opisuje poslijeratno stanje u pobijedenim zemljama uz sve nove probleme nastale razaranjem društva i propašću moralnih vrijednosti.

Ova knjiga sa suvremenoga aspekta analize političke, društvene, gospodarske i vojne povijesti govori o Njemačkoj i Austro-Ugarskoj u Prvom svjetskom ratu. Također obrađuje problem nacionalnih manjina i njihovu integraciju u multietničko, tradicionalno, višestoljetno kozmopolitsko društvo na prostoru središnje Europe te nastoji odrediti korijene politike prisilnoga i nasilnoga asimiliranja, pa čak i genocida koji će se dogoditi trideset godina poslije dolaskom Hitlera na vlast.

FILIP KATANIĆ